

Bibliotek för alla

NR 3 DECEMBER 2004
UTGIVEN AV TALBOKS- OCH
PUNKTSKRIFTSBIBLIOTEKET

Talboksfirandet tjuvstartar

Samarbete gynnar studenter

Birgitta Ahlén
brinner för barn med läshinder

Bibliotek för alla

Tidskriften Bibliotek för alla speglar biblioteksvärlden ur läshandikappades perspektiv. Här presenteras olika verksamheter på TPB och ute i landet, intervjuer med låntagare, boktips, information om ny teknik och mycket mer.

Bibliotek för alla utges av Talboks- och punktskriftsbiblioteket och utkommer med tre nummer per år. Nästa nummer beräknas utkomma i mars 2005.

Ansvarig utgivare

Ingar Beckman Hirschfeldt

Redaktör

Lena Boqvist
lena.boqvist@tpb.se

Redaktion

Ingar Beckman Hirschfeldt
Lena Boqvist
Beatrice Christensen Sköld
Lena Ljungquist
Jenny Nilsson
Annika Sundin
Cia Sutinen

Adress

Talboks- och punktskriftsbiblioteket
122 88 Enskede

Besöksadress

Sandsborgsvägen 52

För gratis prenumeration

Telefon växel: 08-39 93 50
Fax: 08-659 94 67
E-post: info@tpb.se
Internet: www.tpb.se

Bibliotek för alla finns även på cd-romskiva (DAISY-format).

Grafisk form och layout

Åsa Nilsson
asa.rubymelt@swipnet.se

Omslag

Birgitta Ahlén fotograferad av
Susanne Kronholm

Tryck

EO Print

ISSN 1400-6332

Citera oss gärna, men glöm inte att ange källan.

LEDAREN

Foto Susanne Kronholm

INNEHÅLL NR 3 2004

3 Ledare

Bästa sättet att läsa och att publicera.

4 Firandet tjuvstartar

Talboken 50 år 2005.

4 Glimtar från talbokshistorien

Sten Gustavsson om viktiga personer och årtal.

6 Gösta Grevillius – Talboksintälsare med stort T

Intälsare med snart 50 år på nacken.

7 »Barn är barn...«

Birgitta Ahlén brinner för barn med läshinder.

9 Med ljudet som verktyg

Ljudteknikern Lasse har redigerat både rullband och DAISY.

10 Microsoft intresserat av tillgänglighet

Globalt DAISY-bibliotek på agendan.

10 Ja till tidskrifter med talsyntes

Utvärderingen av KURT-projektet klar.

11 På tal om Stockholm som DAISY-tidning

Prenumeranter går över till DAISY.

12 Samarbete gynnar studenter

Bibliotekarie och samordnare i gemensam aktion.

14 Seminarium om DAISY för alla

Rapport från konferens på TPB.

15 TPB informerar

Nytt om webbplatsen, TPB-katalogen med mera.

16 Klassiker alltid aktuella

Tips på böcker att gå till sängs med.

Bästa sättet att läsa och att publicera

DAISY närmar sig mainstream. Det kan jag konstatera efter att just ha varit på en konferens i USA. Deltagarna var från bibliotek för synskadade och andra läshandikappade i 28 länder.

Under tre dagar diskuterades intensivt bristerna i tillgänglighet, copyrightfrågor och behovet av ett gemensamt virtuellt DAISY-bibliotek. Konferensen anordnades av Microsoft i samarbete med DAISY Consortium och IFLA Libraries for the Blind Section.

Det fanns en bred konsensus kring DAISY som det bästa sättet att läsa och det bästa sättet att framställa såväl text som ljud på. En önskelista framställdes på hur Microsofts nästa operativsystem, Long Horn, skulle utformas för att passa läshandikappade överallt i världen. Med möjlighet att både läsa och skapa texter i DAISY.

Ett genombrott för DAISY på detta sätt borde vara en inspiration för fler aktörer att anamma tillgänglighet som affärsidé. Det är frågan om viljan att se behoven. Och att handla därefter.

I detta nummer av *Bibliotek för alla* finns artiklar om teknikens framväxt och viktiga vägval av människor som vill se resultat. Charles Hedkvist var pionjären vars arbete följdes upp av många kraftfulla personer genom åren. Läs om hur Birgitta Ahlén och Cecilia Falks arbeten leder till ett bättre sätt att leva, studera och läsa med läshandikapp.

Ingar Beckman Hirschfeldt

Bibliotekschef

50 år!

Firandet tjuvstartar

Talboken fyller 50 år 2005. För att hylla talboken inleder Bibliotek för alla redan nu en intervjuiserie med historisk anknytning som kommer att hålla på hela nästa år. I detta nummer: Bibliotekarien Sten Gustavsson ger glimtar från talbokshistorien, Gösta Grevillius – inläsare i snart 50 år, Birgitta Ahlén som brinner för barn med läshinder och sist men inte minst ljudteknikern Lasse Söderström om både rullband och DAISY.

Glimtar från talbokshistorien

Sten Gustavsson är troligen en av dem som vet mest om talböcker och punktskriftsböcker i Sverige. Här delar han med sig av sin kunskap.

Under åren 1980 till 2003 arbetade Sten Gustavsson som utlåningsbibliotekarie på Talboks- och punktskriftsbiblioteket, TPB. Han var även med och byggde ut TPB:s historiska blindskriftssamling.

Stens intresse för historia ledde under årens lopp till många intervjuer med bibliotekarierna, läsare och inläsare, allt för att få en klarare bild av talbokens ursprung.

– Jag hade bland annat ett långt samtal med Gösta Grevillius, talboks-inläsare med stort T alltsedan 1956 och alltså aktiv. Jag tror även att det var Grevillius som 1963 läste in den första högskoletiteln, en milstolpe i talbokshistorien.

(På nästa uppslag finns en artikel om Gösta Grevillius som baserar sig på Stens intervju.)

Charles Hedkvist drivande

När man talar om talbokens historia är det oundvikligt att inte nämna Charles Hedkvist (1910–1975), sekreterare och senare mångårig ordförande i De blindas förening, DBF.

– Jag tror inte att verksamheten kommit i gång på ett så tidigt stadium i vårt land utan hans drivande insatser. Om vi bortser från ett enstaka försök 1938 med inläsning på 78-varvsskiva, så finner vi Hedkvists hand bakom all utveckling efter kriget, säger Sten.

År 1947 startade Hedkvist ett företag som spelade

in konferenser (så kallad teledifonupptagning) och skrev ut protokollen på skrivmaskin. Arbetet gjordes ofta av blinda personer.

– Hedkvist följde noga marknaden för uppspelningsutrustning och lutade från tidigt 1950-tal åt bandspelare som ljudbärare för de framtida talböckerna, säger Sten.

Den första talboken på öppen spole/rullband i DBF:s regi lästes in 1952 av skådespelaren Birger Malmsten.

– Året innan hade emellertid en inspelning gjorts på Malmö stadsbibliotek då författarinnan Dagmar Edqvist läste in sin roman Musik i mörker på 24 stycken grammofonskivor. En tid vägde det mellan grammofon och bandspelare. Bandspelartekniken visade sig mest lämpad och från 1955 började DBF att låna ut talböcker på rullband. Vid det tillfället hade de cirka 20 talböcker.

En diktafon som spelar in ljudet på flexiskivor. Den typ av diktafon som Dagmar Edqvist använde 1951.

TPB:s skatter

– Den äldsta talboken som finns bevarad på TPB är från 1953. Det är Åke Ellestads inläsning av Stieg Trenters Lek, lilla Louise!

Många av de inläsningar som gjordes på 1950- och 1960-talen finns kvar i gott skick. Flera av de böckerna fördes senare över till kassetts på 1970-talet. En del av dem har varit med om en andra överföring, från kassetts till cd-romskiva.

– Det är en oändlig röstskatt som finns i arkivet. Bland alla goda inläsningar finns även många av kända skådespelare, säger Sten.

Den historiska samlingen som TPB brukar visa vid studiebesök består av unika blindskriftsböcker. De speglar utgivningen alltifrån 1866 då den första punktskriftsboken trycktes i Sverige. Dagny Georgii, tidigare bibliotekarie på TPB, var den som började samla in historiska böcker.

– Samlingen innehåller även texter enligt andra blindskriftssystem som relieftryck, så kallad stachelkrift, Moon med flera. Vidare finns böcker med taktila bilder och kartor. Utvecklingen mot den interfolierade barnboken speglas stegvis. Två privata donationer illustrerar läsutbudet för blinda på 1870- respektive 1920-talen. Saknas gör fortfarande den allra första boken för blinda i vårt land, Den blindes tidsförsonare, utgiven 1842 på stachelkrift, säger Sten.

Datorns intåg på TPB

Samma år som Sten började på TPB tog staten över ansvaret för anpassad litteratur från Synskadades riksförbund. Det innebar att det var stora förändringar på gång. TPB skulle bli en lånecentral för landets bibliotek när det gällde talböcker. Tidigare hade låntagarna i många fall vänt sig direkt till TPB.

På 1980-talet tågade också datorerna in på biblioteket och förändrade arbetet för all framtid.

– 1981 katalogiserades TPB:s bestånd i BURK tillsammans med annotationerna (kort beskrivning av boken). Då blev det möjligt att snabbare söka i beståndet och ge information via telefon, särskilt från 1989 då man kunde botanisera via fria ord i annotationerna.

Sten Gustavsson på Synskadades museum. I förgrunden en Tandbergare (rullbandspelare).

– Vi började registrera lånen i dator med ljuspenna 1986. Därmed slapp vi den tungsamma plikten att hålla exemplarnummerordningen i magasinet, man kunde ta första bästa. Det var en lycklig förening mellan den handfasta hanteringen i den så kallade karusellen och den moderna datortekniken.

Karusellen innehöll ledkort med talbokstitlar i alfabetisk ordning. På korten fanns relevanta uppgifter om böckerna och annotationer. Detta system hade använts sedan 1965.

– 1993 genomfördes en fullskalig datorisering av hela utlåningen. Jag glädde mig åt att alla dessa förändringar steg för steg gjorde det möjligt för blinda och synskadade kollegor att delta i fler arbetsuppgifter, säger Sten.

TEXT LENA BOQVIST

Talboksmedier i Sverige

Öppen spole/rullband: År 1953 – ca 1973
Kassetts: Överföring från öppen spole till kassetts påbörjas 1972. Från och med 1975 produceras endast talböcker på kassetts.
Cd-romskiva: Den första överföringen från kassetts till cd-rom görs 1996. Från och med 2001 gör TPB all sin talboksproduktion i DAISY-format på cd-romskivor.

Foto Harald Jonsson

Gösta Grevillius- Talboksinläsare med stort T

Nästan lika länge som talboken funnits har Gösta Grevillius läst in böcker i hemmet, med ryamattor på väggarna och en förstående familj i bakgrunden. 1998 blev han årets inläsare och han tycker fortfarande att det är en spännande hobby.

Den som läser talböcker har nog någon gång lyssnat till Gösta Grevillius eftersom han läst in mer än två tusen talböcker. Han började läsa in redan 1956 och är fortfarande aktiv, hittills i år har Regionbibliotek Västra Götaland gjort fjorton talböcker med honom.

Att läsa högt tyckte han om redan som barn.

– Jag läste varje vecka Säningsmannen och Smälänningen för jungfrun i köket. När någon ny lärare frågade klassen vem som läste bäst ropades mitt namn i korus. Sedan jag i hemmets lugna vrå läst högt i femton år för min dåvarande hustru fick jag 1956 höra talas om den då nyfödda talboksidén. Jag blev genast, som det heter nuförtiden, tänd på att anmäla mig som inläsare. Det skulle tjäna ett trefaldigt syfte; dels skulle jag i ringa mån, om man stod ut med min röst, bidra till de blindas förströelse och ökade kontakt med litteraturen, dels kunde jag själv få en hobby som var meningsfull och slutligen skulle det ju tänkas kunna bli en liten förtjänst.

Barnen mutades

Gösta Grevillius är jurist men har vid sidan av ett krävande arbete som lagman och med fyrbarnsfamilj och hus också lyckats skapa ett stort antal inläs-

ningar. Dessa har skett i hemmet, som till att börja med låg i Kristinehamn, och med egen utrustning.

– Jag fick låna en Tandbergare (en rullbandsspelare), som jag sedan fick tjäna ihop till genom att läsa in ett antal böcker. Inläsningsateljén bestod av mitt sovrum och jag fick en uppmaning att madrassera väggarna. Jag har haft som hobby att sy ryor och dem har jag hängt upp och så har jag hängt för fönstren, och där har jag suttit även varma och soliga sommarkvällar och läst i eldsljus.

I hemmet fanns det ju flera familjemedlemmar och även dessa fick anpassa sig till talboksinläsningen.

– Vid talboksinläsning måste dödstystnad tyvärr råda i hemmet, minsta tickning från en väggklocka kommer in på bandet, för att inte tala om slamret från kök och vattenledning. Jag hade fyra barn och det var inte lätt för dem att hålla tyst. Man fick ibland muta dem med Kalle Anka eller godis för att de skulle försvinna ut eller sitta hemma tysta som möss. Jag fick uppfostra mina mindre barn till att räcka upp handen när de ville mig något.

Nu har jag två hundar och det är heller inte så lätt. Jag får släppa ut dem i trädgården när jag ska läsa, men ser de någon komma så skäller de ju. Det händer att matte kommer smygande på tå med en liten lapp där hon har skrivit »Är det slut på kapitlet snart så jag kan gå på toaletten?»

Störningar av mera ovanligt slag uppträdde senare vid inspelningar i Lerdala.

– Det var ryska radioprogram som gick in i bandspelaren, lyckligtvis mest operaarior och stilla klassisk musik men det blev mer problematiskt då jag vid kontrollavlyssning av biskop Brattgårds betraktelser fann att de ackompanjerades av bullrande skrattsalvor.

Historia och slagor

Gösta Grevillius har haft flera olika uppdragsgivare. Det började 1956 med att han tog kontakt med De Blindas Förening och efter en provinläst talbok, Olle Hedbergs Bekänna färg, fick han flera uppdrag. 1972 började han även läsa in åt Bibliotekstjänst och när han 1978 flyttade till Skövde blev han anlitad av länsbiblioteket. Ett miljonärv till talboksinläsningar i Skaraborg har räckt till många talböcker och han läser fortfarande in åt Regionbibliotek Västra Götaland. 1998, 82 år gammal, fick han utmärkelsen Årets inläsare.

– Jag har nästan ständigt en talbok på gång och blir det någon gång ett glapp går jag där som en äggsjuk höna och spanar i brevlådan. Att jag fått fortsätta beror kanske mycket på läsekretsens positiva inställning. Då och då under årens lopp har jag fått små brev från obekanta, mest damer, som slösat oförtjänt beröm över mina inläsningar.

Inläsningarna har varit av de mest skiftande slag och även om Gösta Grevillius helst läser in memoarer, biografier och historiska böcker så opponerar han sig inte vad han än får.

»Barn är barn, i andra hand har de ett funktionshinder«

Birgitta Ahlén har varit en eldsjäl i bibliotekssverige i över fyrtio år. Från 1979 till pensionen våren 2004 arbetade hon som länskonsulent för barnbiblioteksfrågor på Länsbibliotek Uppsala. Hon har alltid haft ett särskilt engagemang för barn med läshinder.

Birgitta vikarierade som ung bibliotekarie i början av 1960-talet på ett äldreboende. Därifrån har hon sitt första tydliga minne av talböcker. En gammal blind dam som hon kom till med sin bokvagn var i upp-lösningstillstånd för att hennes talbok »var en enda bandsallad«, som Birgitta uttrycker det. Birgitta hjälpte henne att få en ny bok och sedan blev de goda vänner.

– På 60-talet var ju talböckerna förbehållna synskadade. När jag arbetade med gravt utvecklingsstörda barn och ungdomar på Vipeholms sjukhus använde vi mycket musikinspelningar, då fanns inga inläsningar för den gruppen, säger Birgitta.

Inte många talböcker för barn 1966

Birgitta har under hela sitt yrkesliv främst arbetat med barn- och ungdomsfrågor. Hon var en av de första fackutbildade gymnasiebibliotekarierna i landet.

– Att läsa in en bok som talbok är inte bara att dra igenom den rakt upp och ner, man måste försöka hitta det rätta tonfallet vare sig det gäller en torr lagkommentar, en spännande äventyrsskildring, en ömsint kärleksnovell eller lyrisk naturstämning. Det gäller att söka leva sig in i den bok man läser utan att falla för frestelsen att göra framställningen för dramatisk. Man får heller inte baxna om det plötsligt krävs att man skall sjunga en psalm eller en slagertext.

Bland de böcker som har berett mig mest arbete men också den största tillfredsställelsen vill jag särskilt nämna Marcel Prousts På spaning efter den tid som flytt i sju delar som höll mig sysselsatt genom flera år. Där fanns det rika tillfällen att tappa andan innan man kom till punkt på meningar som kunde sträcka sig över flera sidor.

(Denna artikel baserar sig på en intervju som Sten Gustavsson gjorde 1999 och ett föredrag för Synskadades Vänner i Skaraborg 1986.)

SAMMANSTÄLLNING MONA QUICK

1966 besökte hon De blindas förenings bibliotek* och slogs då av hur få talbokstitlar det fanns för barn.

– Det var först när Lena Bergman kom till TPB som det blev något bestånd att tala om, anser Birgitta. Lena Bergman var barnbibliotekarie på TPB 1980–2002.

Skolor tveksamma till kassetterna

När rätten att låna talböcker på 1970-talet kom att gälla fler grupper än personer med synskada, arbetade Birgitta som konsulent på Skolöverstyrelsens bibliotekssektion. Hon minns särskilt försöken med att nå fler personer med andra funktionshinder som gjordes i Eskilstuna och Uppsala. I samma anda arbetade hon för att lättlästa böcker (LL-böcker) också skulle ges ut för ungdomar. Övergången till kassett från rullband skedde också på sjuttioalet.

– På skolorna var man tveksam till den nya tekniken och man tyckte att kassettbandspelarna var dyra och krångliga, säger Birgitta. Något som man kan känna igen i dagens DAISY-diskussioner!

Talböcker på barnavdelningar

På 80-talet hade skolorna i alla fall anammat kassetterna. I Håbo kommun i Uppsala län arbetade man med flera projekt där talböcker användes för att få fler barn att läsa. Man kombinerade bland annat egna »bok och band« eftersom talbok för lästräning då inte fanns ännu. Birgitta Ahlén var initiativtagare,

handledare och utbildare för lärare och biblioteks-personal som arbetade med projekten. 1986 skrev länsbiblioteket en talboksförslagsplan för Uppsala län och under åren 1987–1990 fick länsbiblioteket statsbidrag från TPB för att stegvis bygga upp talboksbeståndet. Från 1988–1989 innebar detta att det fanns talböcker på alla huvudbibliotekens barnavdelningar i länet.

– Vi tyckte det var viktigt att talböcker för barn fanns på barnavdelningarna och inte på talboksavdelningarna. Barn är barn, i andra hand har de ett funktionshinder, menar Birgitta.

Dialog mellan barn och vuxna

Under 90-talet arbetade Birgitta mycket intensivt med fortbildning av personal, framför allt biblioteks-personal och lärare. Utbildningen handlade om att öka kunskapen om läshinder, teknik och bemötande av personer med funktionshinder. Hon samarbetade även med andra institutioner för att nå barn och ungdomar med läshinder. Hon framhåller särskilt Specialpedagogiska institutet som en bra samarbets-partner.

– Biblioteken kan inte arbeta isolerade med de här frågorna, säger Birgitta, utan måste ständigt vara i dialog med barnen och deras viktiga vuxna.

Birgitta har också skrivit flera böcker med metoder och baktips för barn med olika läshinder, bland annat Hoppa in i böckernas värld.

Idén till läsverkstan

Birgitta har arrangerat många studiedagar om läs- och skrivsvårigheter. Vid ett tillfälle talade en person från FMLS om att det vore bra om biblioteken hade rättstavningsprogram, talsyntes och annat som hjälpte

dyslektiker i användningen av datorer. Från den idén utvecklades Läsverkstan. Den finns nu i ett rum på Uppsala stadsbibliotek, utrustat med datorer och andra tekniska hjälpmedel. Här finns tre datorer som förutom Internetuppkoppling och vanlig ordbehandling har ett 20-tal program till stöd för personer med läs- och skrivsvårigheter och andra funktionshinder. Här kan man med hjälp av talsyntes få texter upplästa i datorn, eller träna på olika lästräningssprogram. Den som behöver förbättra sina kunskaper i svenska som främmande språk har också nytta av programmen i Läsverkstan. Numera finns förstoringsprogram och talsyntes också på publika datorer på biblioteken i länet.

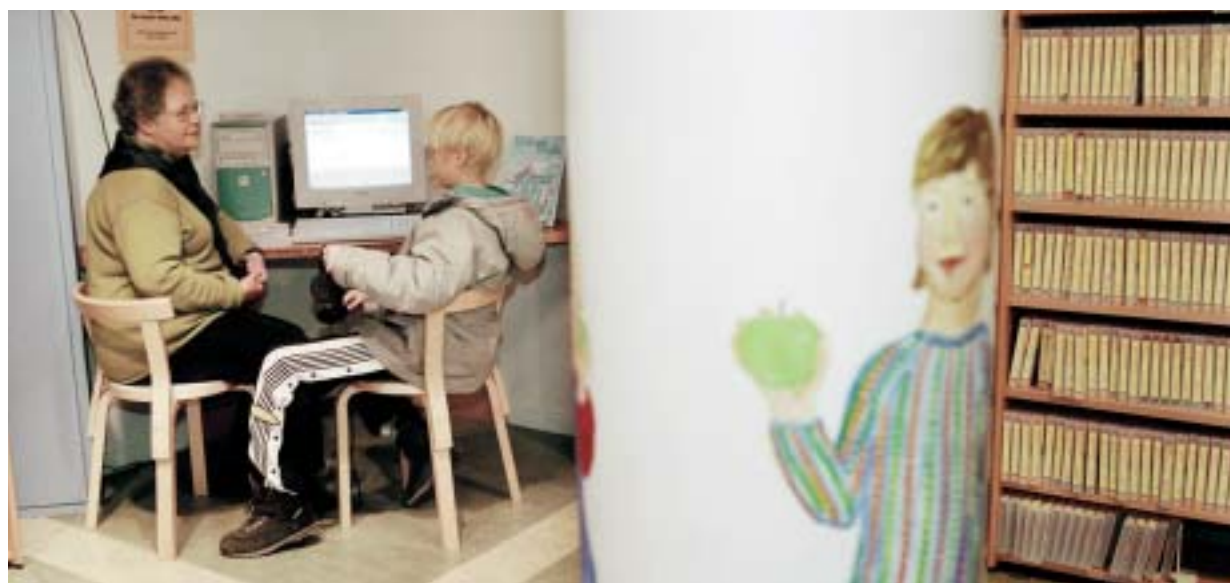
Bibliotek för funktionshindrade barn

Nu har Birgitta gått i pension men jobbar ideellt med Riksföreningen Allas barnbarn. Det är en organisation som arbetar för läsfrämjande generationsmöten i förskola och förskoleklass. Avslutningsvis frågar jag Birgitta vad som gör henne mest glad när hon tänker tillbaka på sitt biblioteksarbete för barn med läshandikapp:

– Det jag är mest stolt över är att barn och ungdomar med olika funktionshinder, som tidigare varit ganska tveksamma till biblioteken, nu har uttryckt att de känner att biblioteken i Uppsala län är deras bibliotek.

TEXT JENNY NILSSON

* De blindas förening började låna ut talböcker 1955. 1976 bytte de namn till Synskadades Riksförbund. Efter påtryckningar från förbundet tog staten 1980 över ansvaret för anpassad litteratur. Biblioteket fick då sitt nuvarande namn, Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Bakom äppelhyllorna på Länsbibliotek Uppsala sitter Birgitta Ahlén och samtalar med en ung besökare.

Med ljudet som verktyg

Ljudteknikern Lasse har följt talbokens utveckling på nära håll. Han har producerat – och läst – talböcker på rullband, kassett och DAISY.

Lasse Söderström i Linköping har läst talböcker sedan 1962. Nästan lika länge, sedan 1966, har han dessutom spelat in Östgöta taltidning och talböcker för Länsbibliotek Östergötland, först analogt och nu digitalt.

– För mig gick det ganska bra med rullband, jag var ju van att jobba med fingrarna, men många hade svårt med att man måste lägga bandet på rätt ställe och se till att det inte snurrade sig. En del plastband hade acetatbas, de gick knappt att ta i utan att de gick sönder.

När kassetterna kom i mitten på 70-talet blev det mycket mera hanterligt och kassettbandspelarna blev ju också allt mindre med tiden. Men det är DAISY-böckerna som inneburit den verkligt stora skillnaden och den tekniken fick han sin första kontakt med i mitten på 90-talet. Hemma använder han dator att läsa i, på jobbet kan han testa andra läsapparater till exempel Plectalk PTR-1 som även har inspelningsfunktion.

I framtiden tror Lasse att man hämtar talboken direkt från Internet, då slipper man krånglet med att skicka böcker med posten.

Rullband blev datorfil

Även inspelningstekniken har förändrats så att man sedan 1999 spelar in digitalt även i de fall man tar ut resultatet på kassett. När Lasse började som ljudtekniker 1966 gjordes inspelningen på rullband, som fungerade som ett råmaterial, och sedan spelade man över en bit i taget till det som blev masterbandet. Från detta gjordes sedan kopior på rullband och senare på kassett.

– Om man gjorde något fel var det bara att börja om därifrån. Att klippa i ett masterband kunde ju inte jag göra, som inte ser. Nu när man spelar in digitalt kan man »klippa« hur som helst, man kan ta bort ändelser och lägga in filer utan att det märks några skarvar.

Lasse uppskattar också att han kan kopiera datorfilen många gånger utan att det blir sämre kvalitet, jämfört med kopiering från masterband som får litet sämre ljud allteftersom. Ljudkvalitet är viktigt för Lasse.

– Jag spelar in i programmet Sound Forge, för där kan jag påverka ljudet mer än i DAISY-programmet. Sedan lyfter jag in filerna i DAISY och gör kapitelnamnen där. Det är taltidningsredaktören Lena Vitak som gjort det mesta av DAISY-arbetet hittills,

Lasse Söderström i ljudstudio på Östgöta taltidning.

men nu har jag också lärt mig det. Det är en del nya handgrepp jag måste få in i fingrarna och huvudet, jag kan ju inte smygitta på skärmen.

Lockar med vitsar

Strategin för taltidningen är att börja med vanlig audio-cd för att så småningom få läsarna över till DAISY-taltidning, som man tänker erbjuda längre fram. Och för att locka över dem får cd-prenumrerarna något extra, som kåserier, vitsar och musik, något man upplyser om på kassetten. Nyfikenheten tar överhanden och allt fler går över och på köpet får de betydligt bättre ljudkvalitet.

Med de lokala talböckerna går länsbiblioteket ingen omväg, från sommaren 2004 görs alla nya titlar i DAISY.

Lasse är 64 år men tänker inte på pension, han ska arbeta till 67. Varför sluta när det är som roligast?

TEXT OCH FOTO MONA QUICK

Talboken firas stort i april

Utställning om talbokens historia. Den 11 april är det invigning av Talbokens historia på Synskadades museum i Enskede. Arrangörer är Synskadades Riksförbund och Talboks- och punktskriftsbiblioteket. Utställningen pågår till och med 23 juni, 2005.

Jubileumskonferens Den 12–13 april arrangerar TPB en konferens om talbokens historia och framtid. Lyssna på allt från talbokens pionjärer till möjlig teknikutveckling. På programmet finns bland annat George Kerscher, DAISY Consortium. Boka plats redan nu! För mer information se www.tpb.se

Microsoft intresserat av tillgänglighet

Den 8–10 november var representanter från TPB på möte hos Microsoft i Seattle. Konferensen vände sig till bibliotek för läshandikappade från hela världen. Medarrangörer var DAISY Consortium och IFLAs Libraries for the Blind Section.

Tanken med konferensen var att diskutera en enad strategi för övergången till ett globalt digitalt bibliotek. Det handlar om att kunna skicka litteratur över Internet mellan länder. Två av hindren som står i vägen för ett globalt arkiv för läshandikappade per-

soner är olika copyrightrestriktioner och bristen på gemensamma standarder för distribution. Med ett gemensamt virtuellt bibliotek som innehåller DAISY-böcker kan många onödiga dupliceringar undvikas. Bill Gates, Microsofts ordförande, sa att de är villiga att göra vad de kan för att hjälpa till.

»Vi borde kunna knyta samman allmänna problem med speciella behov, skapa en brygga mellan de två,« sa Gates. »Fördelarna med att tillgängliggöra olika sorters data på olika plattformar gäller inte enbart de synskadade. Pionjärarbetet som i dag utförs för att möta deras speciella behov kan i morgon innebära mångsidiga fördelar för alla användare – en direkt koppling mellan de två kommer att gynna snabbare utveckling med lägre kostnader.«

DAISY

Ja till tidskrifter med talsyntes

Ett ökat utbud av inlästa tidskrifter gör att läshandikappade säger ja till talsyntes.

Det står klart efter att KURT-projektet utvärderades i oktober.

30 synskadade prenumeranter har under ett år testat Forskning & framsteg och Tidningen Boken med syntetiskt tal i DAISY-format. Trots att många klagade på att talsyntesen lät tråkig och uttalade vissa ord fel föredrar majoriteten ett bredare utbud med talsyntes framför dagens utbud (15 titlar med kassettstöd) inlästa av människor.

Syftet med projektet var att undersöka om tidningar inlästa av talsyntes är ett möjligt alternativ till dagens kassetter. Detta för att kunna öka tillgängligheten och erbjuda fler anpassade tidskrifter snabbt, enkelt och mer ekonomiskt.

Bakom projektet stod Kulturrådet, Malmö Stadsbiblioteket, Synskadades Riksförbund och Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

Kulturrådet som finansierar kassettstödet till kulturtidskrifter funderar nu på att successivt övergå till ett system baserat på talsyntes och DAISY. I dagsläget är inget beslut fattat. Mer information finns på webbadressen se.daisy.org/kurt

KURT

Visste du att

... i Danmark och Nederländerna kan tv-tittarna prenumerera på en cd-romskiva med veckans tv- och radiotabläer i DAISY-format. Allt inläst av talsyntes.

... i Japan har alla synskadade personer rätt till en gratis Plectalk PTR-1. Det är en bärbar DAISY-spelare som hanterar både inspelning och uppspelning.

... i Thailand har de intagna på ett kvinnofängelse lärt sig att läsa in DAISY-talböcker.

... i USA finns det ett lagförslag på att bokförlagen ska leverera sina textfiler i XML-format som följer DAISY/NISO standarden.

Annika Collin, redaktör, intervjuar Ylva Wallblom till taltidningen.

På tal om Stockholm som DAISY-tidning

Sedan i maj erbjuder På tal om Stockholm sin taltidning som DAISY. Och redan nu har mer än var tionde prenumerant övergett kassetterna och gått över till cd-rom.

– Det är många fler än vi räknade med från början, så det är riktigt roligt, säger Annika Collin, redaktör.

Taltidningen ges ut av Stockholms stad och vänder sig till synskadade stockholmare. I dagsläget är det cirka 100 av de 900 prenumeranterna som valt att få tidningen i DAISY-format.

– Intresset är antagligen så stort dels för att tillgången på spelare i Stockholm är relativt stort, dels för att vi informerade mycket om DAISY innan vi lanserade det, säger Annika.

– Det är kul att hänga med i teknikutvecklingen. Det är förstås ingen tävling men det hade varit roligt om vi hade varit den första taltidningen som kom ut i DAISY. Nu var vi ju inte det. Västra Götaland var före oss.

Gagnar läsarna

Redan år 2002 föddes tanken hos redaktionen att erbjuda På tal om Stockholm i DAISY-format. Därefter skulle idén säljas in till Stockholms stad som står för finansieringen. Efter diverse samtal, upphandlingar samt påtryckningar från läsarna stod det klart. På tal om Stockholm blev DAISY-tidning den 11 maj 2004.

På tal om Stockholms redaktion är anställd av Iris InterMedia som läser in talböcker och tidningar. Där fanns redan kunskap om DAISY och tekniken, så att göra taltidningen digital gick enkelt.

– Vi spelar fortfarande in tidningen på rullband. Fast vi gör två mastrar, en av dem är digital. Efteråt strukturerar jag upp materialet i datorn. Det är roligt. För mig har det betytt massor. Det känns kul att lära sig nya saker, säger Annika.

– Det roligaste är att det gagnar dem som läser tidningen. Det är ju så mycket lättare för dem att hoppa mellan inslag och läsa det de vill. Sedan måste vi ju ändå ha en ödmjukhet och förstå att alla inte vill läsa DAISY.

TEXT OCH FOTO LENA BOQVIST

På tal om Stockholm

På tal om Stockholm har funnits sedan år 1966. Då kom den ut på rullband/öppen spole och hette Örjansbandet. Därefter har den även kallats Stockholms kassettidning. År 1975 ersattes rullbandet av kassett. Tidningen ges bara ut i inläst version. Den inriktar sig främst på kommunala frågor, till exempel hemtjänst, tillgänglighet och evenemangstips. Allt sett ur synskadades perspektiv.

Samarbete gynnar studenter

För att studenter med dyslexi och annat funktionshinder ska få en bra tillvaro på skolan krävs stora insatser. Det är inte bara specialgjorda möbler och hörslingor som ska fungera utan även kurslitteraturen. Ett tätt samarbete mellan biblioteket och samordnaren för studenter med funktionshinder är melodin, enligt Cecilia Falk, bibliotekarie vid Luleå Tekniska universitet.

Luleå Tekniska universitet har cirka 12 000 studenter. Av dem har cirka 120 personer någon form av funktionshinder, hälften av dem har läs- och skrivsvårigheter. Sedan hösten 2003 är det universitetsbiblioteket som ser till att nya studenter får den kurslitteratur de behöver på anpassat medium.

– Tack vare att TPB fört över ansvaret till oss uppmärksammar vi de funktionshindrade på ett helt annat sätt, säger Cecilia Falk.

Personalen på biblioteket hjälper till med att söka och låna litteratur i TPB:s bokcatalog på Internet. De kan även ladda ned önskad DAISY-talbok från TPB:s digitala arkiv, och överföra den till en cd-romskiva som studenten kan låna på en gång.

Aktion mot institutioner

I samband med att biblioteket övertog kontakten med de läshandikappade beslutade sig Cecilia Falk och Anita Lundman, samordnaren för studenter

med funktionshinder att satsa på ett samarbete. De insåg att det var viktigt att involvera även lärarna i tillgänglighetsfrågor.

– Vi gick tillsammans ut och informerade alla institutioner om vilket stöd studenter med funktionshinder kan få. Vi sa också att vi ville ha en kontaktperson på varje institution. Ofta vart det diskussioner kring just elever med dyslexi, säger Anita. Lärarna fick också tips på hur de kan underlätta för dessa elever. Att dela ut OH-anteckningar i förväg eller vid föreläsningar är ett exempel.

Cecilia nickar och fortsätter:

– Jag informerade om TPB och berättade om nyinläsningar av litteratur och betonade vikten av att lämna ifrån sig litteraturlistor i god tid. Lärarna fick också möjlighet att se de hjälpmedel som biblioteket lånar ut; fickminne, bärbara datorer och DAISY-spelare. Jag visade även en DAISY-skiva.

Samordnaren Anita Lundman (tv) och bibliotekarien Cecilia Falk involverar lärarna i tillgänglighetsfrågor.

Information till studenter

Cecilia tror att de här besöken resulterat i att tillgänglighet kommit upp på dagordningen på ett naturligt sätt. Informationen till studenterna är också oerhört viktig.

– Redan i kurskatalogen får studenten information om att läs- och skrivsvårigheter är ett funktionshinder, och vilken hjälp som finns att få. Eleven ska gärna skriva att de behöver särskilt stöd i sin ansökan. Alla gör ju inte det. Cirka 20 procent av dem som har läs- och skrivsvårigheter på skolan har upptäckt det efter att de kommit hit, säger Anita.

– I dag kan man klara sig igenom gymnasieskolan med dessa problem. Men så fort du kommer upp till universitet blir det så påtagligt då man tvingas läsa flera hundra sidor i veckan, säger Cecilia.

Vid uppropet får nya studenter alltid information om att de ska vända sig till samordnaren om de behöver hjälp med studierna. Alla studenter får också biblioteksinformation.

– Vi berättar att det finns ett särskilt resursrum med dator som är utrustad med bland annat skanner, talsyntes, läsprogram, skriv- och språkprogram. Det finns också en anpassad läsplats med hög och sänkbart bord och ergonomisk stol. Och vi påpekar självklart att de ska kontakta samordnarna för mer information. På det här sättet har vi fångat in några studenter som varit ovetande om vilka extraresurser som universitetet erbjuder. Vi har nu även ansökt tillsammans om att få starta en läs- och skrivverkstad, säger Cecilia.

Dyslexidagar

Cecilia och Anita har många järn i elden. De anordnar även dyslexidagar en gång per termin för främst

studenter med läs- och skrivsvårigheter. Dagarna innehåller information av olika slag, till exempel hur en utredning går till eller vad dyslexi är. Det finns också tid för samtal.

– Framförallt är det viktigt för de här studenterna att träffas och se att de inte är ensamma. Dessutom framkommer många bra önskemål som vi kan föra vidare till lärarna, till exempel att lägga ut anteckningar på webben, säger Anita.

– Det är så kul och tacksamt att jobba med det här. Man får sådan fin kontakt med studenterna. Problemet är bara att få tiden att räcka till. Jag skulle gärna vilja ägna mer tid åt detta till exempel lära mig alla hjälpprogram bättre. Det är mycket som skulle kunna bli ännu bättre. I dag fungerar vi på efterfrågan, säger Cecilia.

TEXT OCH FOTO LENA BOQVIST

Plugga med syntetiska talböcker

Fungerar det att studera med talböcker som är inlästa med syntetiskt tal och har elektronisk text? Detta undersöker TPB i ett pågående projekt. Studenten kan lyssna på boken och samtidigt följa med i texten på datorskärmen. Projektet pågår under hela 2005 och vänder sig till högskolestuderande med läs- och skrivsvårigheter. I januari 2005 görs den första utvärderingen.

Seminarium om DAISY för alla

Den 15 oktober anordnades ett tekniskt seminarium på TPB som vände sig till förlag, museer och institutioner. Tanken var att väcka deras intresse för DAISY. Och samtidigt visa hur de kan göra sina ljudböcker, guidningar och texter tillgängliga för personer med läshinder.

Några förlag och myndigheter har redan börjat använda DAISY-tekniken. Ett urval av deras resultat visades upp, och besökarna fick information av teknikproducenter hur produktionen gått till.

Phoneticoms representant Niclas Bergström visade hur man använder talsyntes för att göra myndighetstext som ligger på Internet tillgänglig i DAISY-format. Den tekniken används i dag bland annat av universitet i Norge och USA för att läsa in kompendier för studenter med läshandikapp. Tekniken har även använts vid ett projekt i Sverige som rörde kulturtidskrifter.

Karl Arvidsson och Rebecka Bergström från Göteborgs stadsmuseum visade upp och berättade

om sin guide som finns inläst på cd-romskiva. Besökarna kan låna en DAISY-spelare och skiva och därefter själva se en utställning med hjälp av beskrivningar av rum, montrar, föremål och dofter.

– Responsen har varit positiv överlag både från media och från besökare, säger Karl Arvidsson.

I USA har ett kommersiellt ljudboksförlag, Time Warner Audiobooks, gjort en ljudbok som passar alla. De första 11 skivorna består av boken inläst på cd-skiva. Den 12:e skivan är en cd-romskiva i DAISY-format. Diana Hiorth från Dolphin Computer Access Ltd som var med vid framställningen demonstrerade boken.

Att erbjuda boken både på cd och cd-rom borde tilltala författaren Torbjörn Lundgren. Han höll ett föredrag om FMLS visioner kring tillgängliga böcker. Deras mål är att alla tryckta böcker ska ha en inläst version av boken längst bak i pärmen. Detta för att dyslektiker ska ha samma tillgång till litteratur som övriga.

TEXT OCH FOTO LENA BOQVIST

Vi tre:

Tycker du att DAISY skulle passa för er?

Birgitta Nilsson,
Verbum AB, Malmö

– Verbumkoncernen utvecklar en produktionsdatabas. I det nya flödet kommer vi att arbeta med XML-filer. Vi ser med intresse på företag som utvecklar i samma riktning och är övertygade om att en del av våra produkter passar för en DAISY-produktion.

Ann-Sofie Ekelund,
Växjö universitet, Växjö

– Ja, just DAISY-formatet ser vi som en självklarhet. Det räknar vi med att använda. Men vi lever fortfarande på stenåldern och läser nu in kompendier och texter analogt.

Jeanette Rangren-Jacobsson,
Nationalmuseum, Stockholm

– Ja, jag tror det. Ur två aspekter, dels som ett komplement till en utställningskatalog med skiva baktill för synskadade och dyslektiker, dels som en audioguide. Kanske mest som en audiguide.

www.tpb.se

Webbplatsen byter skepnad!

Den 15 december lanseras TPB:s nya webbplats. Tillgänglighet och användarvänlighet har varit ledord vid skapandet. Genomtänkt struktur med få nivåer och enkel navigering ska göra den nya webbplatsen lätt att hitta på även för nya besökare.

Nyheter är bland annat egna ingångar på startsidan för studerande och föräldrar, kalendarium och löpsedel med aktuellt inom området.

Vana besökare på TPB:s gamla webbplats kommer inte att känna igen sig, men eftersom den nya följer samma konventioner som andra offentliga webbplatser är förhoppningen att det ska gå snabbt att vänja sig. Webbplatsen är gjord efter den statliga e-nämndens rekommendationer och internationella regler om tillgänglighet.

Taktill Miffy i designtävling

TPB:s taktila bilderbok Miffy har deltagit i tävlingen Design för alla. Målet var att visa en produkt som passar alla konsumenter, även funktionshindrade. Miffy är en bok med bilder i relief och text i storstil och punktskrift. Boken fick nöja sig med ett hedersdiplom för design och idé. Tävlingen anordnades av den nederländska regeringen i samarbete med svenska ambassaden och exportrådet i Haag. Boken kommer ut 2005.

TPB-katalog ersätter Handikat

Bibliotek som ännu inte lånar talböcker via TPB-katalogen på Internet uppmanas att börja nu. I början av 2005 kan man nämligen inte använda Handikat för boklån. För att få ett användar-id till TPB:s bokkatalog kan man höra av sig till TPB på telefon 08-39 93 55 eller 08-39 93 56. Man kan även ansöka via formulär i TPB-katalogen. Webbadressen till katalogen är katalog.tpb.se

Öppnar för punktskriftsläsare

Januari 2005 slår TPB upp portarna för dem som vill låna punktskriftsböcker. Sista torsdagen varje månad mellan 12.00 och 16.30 är det öppet. Man kan få tips och hjälp av bibliotekarier, bläddra i böcker och låna. Vill man ta med sig en bok hem på en gång finns det väskor att packa i, annars kan man få boken hemskickad med posten. TPB ligger i Enskede utanför Stockholm. För närmare vägbeskrivning se www.tpb.se.

Lyssna på Bibliotek för alla

Bibliotek för alla finns på cd-romskiva som fulltext-DAISY. Det innebär att man kan lyssna på tidningen och samtidigt följa med i texten på en bildskärm eller punktskriftsskärm. För att se texten på skärmen väljer man Visa i verktygsmenyn (i programmet TPB Reader som ligger på skivan) och därefter Fulltextläge. Att prenumerera på tidningen är gratis. Beställningen kan göras via www.tpb.se eller 08-39 93 50.

BOKTIPS

Klassiker alltid aktuella

TPB har all världens litteratur i sitt arkiv. Prova en av följande klassiker. Och tänk på att »en bokälskare går aldrig till sängs ensam« (citat av okänd).

Hemingway, Ernest

Snön på Kilimandjaro och andra noveller

Speltid 9 tim 20 min/1 CD-R
Inläsare Svante Odqvist

Novellsamling där handlingen utspelar sig i skilda miljöer, bland annat i kretsen av spanska tjurfäktare och på safari i Östafrika. Inläst ur Bonnier, 1942. Hce.

Hesse, Hermann

Siddhartha: en indisk berättelse

Speltid 4 tim 11 min/1 CD-R
Inläsare Eric Uggla

Siddharta, son till en bramin, söker tillvarons innersta mening. Han prövar och förkastar asketens liv, Buddhas lära, den sinnliga njutningen. Sedan han lämnat allt och stannar vid floden tillsammans med den gamle färjkarlen Vasuveda, försöns han med sig själv och sitt öde. En lågmäld berättelse, där författarens kännedom om den indiska mystiken får ett fulländat uttryck. Inläst ur Bonnier, 1946. Hce

Johnson, Eyvind

Romanen om Olof

Speltid 26 tim 16 min/1 CD-R
Inläsare Tore Bengtsson

En självbiografisk romansvit »om ett människoblivande« som handlar om den unge Olof Perssons utveckling

mellan 15- och 20-årsåldern och hans väg till en livssyn, som formas under skiftande upplevelser i olika arbeten. Bakgrunden är norrländsk verklighet vid tiden för första världskriget. Innehåll: Nu var det 1914; Här har du ditt liv; Se dig inte om; Slutspel i ungdomen. Eyvind Johnson fick Nobelpriset i litteratur 1974. Inläst ur Bonnier, 1945. Hc

Mann, Thomas

Bergtagen

Speltid 42 tim 6 min/1 CD-R
Inläsare Lena Lagerkvist

Hans Castorp, ung tysk ingenjör, vistas på ett sanatorium i Alperna. Han diskuterar politik, konst, moral och religion med andra patienter och attraheras av den sköna madame Chauchat. Hans rival är en magnifik, förmögen holländare, Peeperkorn. Jesuiten Leo Naphta söker omvända unge Castorp till sina mörkt reaktionära idéer. Hans motsats är Lodovico Settembrini, liberal humanist. Utkom 1924. Inläst ur Forum, 1959. Hce

Orwell, George

Nitton åttiofyra

Speltid 10 tim 18 min/1 CD-R
Inläsare Leif Liljeroth

Framtidsroman, utgiven första gången 1949, som ger en skakande bild av livet i en totalitär stat. En stor

roman som är kuslig som vision, samtidigt som den är en satir över redan existerande tendenser. Inläst ur Atlantis, 1983. Hce

Pasternak, Boris

Doktor Zjivago

Speltid 25 tim 27 min/1 CD-R
Inläsare Gunnar Johnson

Romanen om doktor Zjivagos liv och hans förhållande till de två kvinnor han älskar, hustrun Tonja och den gåtfulla Lara, utspelas mot bakgrund av dramatiska händelser i Rysslands 1900-talshistoria revolutionsförsöket 1905, revolutionen 1917 och inbördeskrigets kaos. Boken förbjöds i författarens hemland och utgavs 1957 i Italien. Boris Pasternak fick Nobelpriset i litteratur 1958. Inläst ur Bonnier, 1970. Hce

Sinclair, Upton

De sådde vind

Speltid 28 tim 46 min/1 CD-R
Inläsare Tore Bengtsson

Stort romanepos i 9 delar om en del av vår samtids historia. Man följer huvudpersonen Lanny Budd på hans skilda uppdrag för olika amerikanska administrationer. Tid: från första världskrigets början till slutet av det andra världskriget. Författaren, radikal historieskrivare, förmedlar även spänning och underhållning. Inläst ur Tiden, 1949. Hce